

2. Бех І.Д. Гідність як духовний геном особистості // Педагогіка і психологія. - 2009. - № 1. – С. 76-89.
3. Боришевський М.Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. ІХ - Ч. 5. - К., 2007. – 524 с.
4. Колісник О.П. Психологія духовного саморозвитку особистості: Монографія / О.П. Колісник. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 388 с.
5. Муздыбаев К. Психология ответственности / Муздыбаев К. – Л.: Наука, 1983. – 240 с.
6. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія / Е.О. Помиткін. – К.: Наш час, 2005. – 280 с.
7. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: [монографія] / Савчин М.В. –Івано-Франковськ: Місто НВ, 2008. – 280 с.
8. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей // Шлях освіти. - 2002. - № 4.- С. 13-17.
9. Ставицька С. О. Генеза духовної самосвідомості юнацтва: дис... докт. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія: НПУ імені М.П.Драгоманова. – Київ : 2012.

В статтє представлено анализ подходов определения душевности и ответственности. Подчеркивается важность душевности как основы профессиональной ответственности личности будущего социального работника. В результате анализа психологической литературы установлено, что исследование данной проблемы является актуальной. Проанализировано исследования профессиональной ответственности студентов-будущих социальных работников высшего педагогического заведения как профессиональнозначимого качества социальных работников и особенности развития ее уровней профессиональной ответственности, раскрыто взаимосвязь развития профессиональной ответственности с особенностями самосознания студентов.

The article presents the analysis of approaches and definitions of soul responsibility. Emphasizes the importance of soul as the basis of the professional responsibility of a future social worker. An analysis of the psychological literature found that study of this problem is urgent. Analyzed research professional liability students - future social workers higher pedagogical institutions as significant quality seasoned professional social workers and especially the development of its levels, disclosed the relationship development with features professional liability consciousness of students.

В.А. Перетятко (м. Київ)

ВОЛОНТЕРСТВО ТА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Постановка проблеми. Проблема формування духовних цінностей та ціннісних орієнтацій як особистості, так і загалом сучасного суспільства сьогодні набуває надзвичайної актуальності. Основою духовних, культурних і соціальних традицій нашого народу є Православ'я. За останнє сторіччя була суттєво підірвана спадковість у наслідуванні православних традицій як українського, так і близьких народів. Те, що секуляризація несе в собі негативні наслідки для розвитку всіх аспектів життя суспільства, є доведеним фактом. За останнє десятиріччя цьому питанню було присвячено ряд досліджень в галузі соціології, психології, філософії [2; 5; 17]. Так, Д.Р. Торосян в своєму дисертаційному дослідженні показала, що намагання зруйнувати шкалу цінностей, що складалась віками, завдяки впливу так званих новітніх поглядів на особисте та суспільне життя і пов'язане з цим зростання споживацької ідеології, викликає значне напруження в суспільстві [17]. Загальновідомо, що соціальне середовище може бути стабільним тоді, коли протягом багатьох поколінь

відбувається передача основного фонду вмінь та уявлень. А за визначенням видатного австрійського психотерапевта Віктора Франкла, людина є такою істотою, що для свого адекватного розвитку потребує наслідування традицій. «Нині ми живемо в вік традицій, що руйнуються та зникають. Тому, замість того, щоб нові цінності створювались за допомогою знаходження унікальних сенсів, відбувається зворотне. Універсальні цінності занепадають. Тому все більшу кількість людей охоплює почуття безцільності і пустоти» [18, с. 295].

Одним із ефективних шляхів формування та ствердження духовно-моральних ціннісних орієнтацій особистості є залучення до волонтерської діяльності. Волонтерство, основане на православних духовних та культурних традиціях нашого народу, допомагає як вирішити певні соціальні проблеми, так і є фактором духовного оздоровлення суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи, що розглядають духовні цінності людини, можна віднести до окремого напрямку аксіології. Аналіз таких робіт доводить, що саме духовні цінності є визначальними для розвитку особистості і суспільства.

Проблемі розвитку духовності та духовних цінностей особистості в сучасному соціальному світі присвячено чимало робіт, зокрема таких вчених, як С.Б. Кримський, М.К. Мамардашвілі, Х. Ортега-і-Гассет, Ф.А. Степун, Д.С. Соммер, Р. Трач, А.Л. Швейцер, К.Т. Ясперс та інших.

Смисложиттєва, екзистенційна сутність людини, що репрезентує її вершинну, духовну природу, в останні два десятиліття стала предметом пильної уваги таких українських дослідників, як Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, З.С. Карпенко, О.В. Киричук, О.П. Колісник, С.Д. Максименко, В.П. Москалець, Е.О. Помиткін, М.В. Савчин, Т.Ф. Цигульська. Віковий аспект психології духовного розвитку розкрито в працях І.Д. Бежа, А.Ц. Гармаєва, М.Г. Іванчук, В.П. Москальця, І.С. Пасічника, Е.О. Помиткіна, а значення релігійних цінностей – в роботах Л. А. Виговського, А. М. Колодного, Л. О. Филипович та інших. Духовний світ сучасного українського суспільства та, зокрема молоді, розглядають Н.М. Головач, О.І. Климишин, О.М. Максимович, О.М. Матвієнко, Л.П. Морозова.

Психолого-педагогічні дослідження духовних цінностей та духовного розвитку особистості опираються на здобутки вивчення проблеми в екзистенціальній філософії (М. Бердяєв, М. Бубер, Г. Марсель, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, Ф. Шлейєрмахер та ін.), в напрямку гуманістичного психоаналізу (Е. Фромм), психосинтезу (Р. Ассаджолі), психології самості Х. Когута, аналітичної психології К. Юнга, гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс), трансперсональної психології (С. Гроф, Е. Сутич), екзистенціальної психології (В. Франкл, А. Ленгле) та інших.

Духовні цінності – це “те, що ми називаємо зазвичай десятком різних понять: це ідеали, норми, цілі, це все те, чого людина прагне, що вона любить і що міститься в її світогляді, світобаченні, світовідчутті” [1]. Уявлення про духовні цінності мінялися з розвитком суспільства і людини. Можна сказати, що духовні цінності використовуються, перш за все, для задоволення найвищих духовних потреб індивідів в істині, добрі, красі. Духовні цінності, також як і матеріальні, є результатом праці, творчої діяльності [10].

Морально-духовні цінності людства є важливими життєвими цінностями, які зумовлюють інші цінності суспільства: економічні, ідеологічні, політичні тощо. У кризові періоди людського розвитку моральну систему можуть утворювати не вищі духовні цінності, а система елементарної економічної і біологічної мотивації. Це безпосередньо відбивається на формуванні та розвитку особистості: буде вона конструктивно-соціокультурної чи деструктивно-егоїстичної спрямованості. Формування і розвиток повноцінної особистості вимагає, по-перше, відповідального етично-змістового наповнення цих моральних категорій, а по-друге, представлення індивідуальної духовної системи не стільки на формально-логічному рівні як сталого, виповненого утворення, скільки як системи розвиваючої з виділенням головного, системоутворюваного відношення [3].

О.І. Климишин показує зв'язок між кризою духовних цінностей та загальною антропологічною кризою в сучасному світі. Ця криза, зокрема, проявляється в порушенні невід'ємних прав людини (тоталітаризм, тероризм, расизм, геноцид), техногенних катастрофах, уніфікації соціально-політичних структур, руйнуванні форм культурної,

історичної, духовної ідентифікації людини тощо. Автор пише, що духовна, соціальна та психофізична деградація екокультурних засад життя особистості спричинена, як видається, найголовнішим – десакраменталізацією людської природи, знеціненням її духовної сутності, диктатом у процесі життєпобудови технократичних стандартів і прагматичних інтересів [9].

Виховання духовних цінностей та їх роль для соціалізації молоді стало предметом дослідження багатьох вітчизняних авторів. Зокрема, І.Д. Бех запропонував особистісно орієнтовану модель виховання, ядром якої є моральне самоусвідомлення та розвиток духовних цінностей підростаючого покоління; В.П. Москалець охарактеризував особливості національного виховання школярів на основі духовних цінностей; Е.О. Помиткін розкрив зміст психолого-педагогічного супроводу духовного розвитку дітей і молоді, спроектованого з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, а також закономірностей і механізмів духовного становлення особистості.

Духовний розвиток особистості, за твердженням багатьох психологів (Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, Ж. Сартр, В. Франкл, М. Хайдеггер та ін.), є неможливим без усвідомлення, що шлях особистісного розвитку має бути лише результатом власного свідомого морального вибору, оскільки саме такий вибір надає сили та енергії, щоб подолати труднощі самовдосконалення. На шляху самовдосконалення важливо постійно свідомо працювати над розвитком власних потенціалів, інтелектуальних чи будь-яких здібностей, „створювати” себе, реалізуючись у діяльності, стосунках, ставленнях, думках, емоційних переживаннях і почуттях, у відповідальних й усвідомлених вчинках, тобто самоактуалізуватися [14]. А Б.С. Братусь зазначає, що процес розвитку особистості є процесом нескінченного самопроекування та самобудування, оскільки людина постійно, кожну мить робить вибір, обираючи себе, власний засіб поведінки та образ „Я” [4].

Першочергове значення релігії для формування духовних цінностей людини та, загалом становлення особистості, підтвержене багатьма психологічними дослідженнями. Релігія функціонально надає людині основи світогляду, морально-ціннісні установки, норми життєдіяльності. Вона здатна підтримувати певну систему суспільних цінностей, що об'єднують її віруючих. Вона покликана дати особистості розуміння сенсу життя, що зумовлює зміст і форми соціального життя віруючої людини, актуалізує через свою духовну діяльність ті ідеали і цінності, уявлення про істину і бажану реальність, мету людського життя, які допомагали людству на шляху його духовно-культурного росту [7]. Значна частина суспільства визнає, що Церква здатна морально стабілізувати та оздоровити суспільство через віровчення та виховну функцію, але на сучасному етапі слід визнати досить високу ефективність гуманітарної освіти і суспільної діяльності у вихованні високоморальної і духовної особистості. Поєднання цих компонентів може дати бажані результати.[6]

Отже, дана стаття має на меті показати, що духовні цінності і ціннісні орієнтації особистості можуть формуватися через участь у волонтерській діяльності, яка в свою чергу має в основі культурні та духовні православні традиції нашого народу.

Виклад основного матеріалу.

Формування духовних цінностей та соціалізація в православній традиції. Зміни у сучасному суспільстві призводять і до змін у формуванні цінностей та шляхів соціалізації особистості. Сьогодні порушені практично всі традиційні суспільні інститути соціалізації та, відповідно, формування ціннісних орієнтацій. Зменшена роль держави у цьому процесі, непевними є результати формування особистості в школі, а також в сім'ї, оскільки біля 50% таких є неповними.

Разом з тим, досвід поколінь доводить безперечно значення традиційних християнських цінностей для успішного процесу виховання молоді, формування здорових особистості та суспільства. Так, у своєму дослідженні щодо соціалізації за участю Православної Церкви білоруський соціолог О.Ю. Бреська робить висновок, що «соціалізація за участі Церкви має персоналістичний характер, актуалізує значення особистості, її гідність і положення у суспільстві, відкриває можливість для особистості запобігання соціальної

маргіналізації ..., створює новий феномен, що означає більш високий ступінь її особистісного розвитку» [5, с.7].

В чому ж полягає основний принцип формування здорової особистості в православній традиції? Коротко сутність християнства можна висловити через дві головні заповіді: любові до Бога та любові до ближнього. Як відмічає В.Н. Белов, любов до Бога має особистісно-духовний характер, а любов до ближнього має соціально-духовний потенціал. Для особистості це означає необхідність розуміння того, що абсолютно кожна людина є образом і подобою Божою, і відповідно, необхідність прагнення до тих умов суспільного буття, коли ця істина виявиться очевидною і перетвориться на максимум поведінки [2]. Ця концепція сумісного буття людей в соціумі передбачає співіснування лише шляхом подолання власного егоїзму, що виявляється в тій формі любові, яку християнство визнає як любов в істинному її значенні (агапе, жертвна любов).

Саме жертвна любов є основою милосердя, благодійності, волонтерства. Виховання справжньої, безумовної любові до ближнього є головним принципом формування духовно здорової особистості, а ефективним механізмом реалізації цього може бути волонтерська діяльність.

Волонтерство як шлях формування духовних цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. В одній з своїх робіт український психолог А. В. Лелик, яка має 15-річний досвід власної волонтерської роботи, дає таке визначення: «Волонтерство – це потреба душі, євангельська заповідь, засвоєна серцем при певних обставинах» [11, с.7]. Цю думку можна аргументувати аналізом історії волонтерства та благочинності на наших теренах.

Загалом, як зазначає той самий автор, волонтерство як соціально-психологічне явище виникло як протидія споживацькій філософії на початку минулого століття. Дійсно, волонтерство у сучасному вигляді виникло у Франції після Першої світової війни. Але як етична норма, волонтерське служіння існувало завжди [12]. І це доводить історія благодійності на слов'янських землях.

Традиції благочинності та волонтерства (рус. «добровольчества») нашого народу мають витоки з православної культури, що було неодноразово показано в роботах різних авторів. Так, О.М. Шуякова твердить, що це соціальне явище являється невід'ємною частиною менталітету східних слов'ян, для яких Православ'я формувало основи культури протягом не одного століття [19]. Л.Є. Сикорська пише, що добродійна допомога в різному вигляді здавна була суттєвою характеристикою російської національної культури поряд з традицією співчуття та переживання долі ближнього [15].

Щодо традицій милосердя саме в Україні Н.Д. Янц також зазначає, що вони склалися сторіччями, утворюючи основи благодійництва, прагнення допомогти бідним, престарілим, хворим, немічним [21]. Так саме в дисертаційній роботі одного із українських дослідників волонтерства Т.Л. Лях підкреслюється, що ретроспективний аналіз волонтерства в зарубіжній та вітчизняній соціально-педагогічній практиці свідчить про те, що для України така діяльність – явище не нове. Підґрунтям для розвитку волонтерства були милосердя, благодійність, альтруїзм, гуманізм, небайдужість до проблем інших, здавна притаманні українцям [13].

Загальновідомо, що після прийняття Хрещення князь Володимир став одним із перших видатних благодійників, по суті поклавши традиції благодійності в нашій культурі. Пройнявшись духом християнських повчань, Володимир, за свідченням літопису, велів «усякому старцеві й убогому» приходити на княжий двір, брати їжу і питво, і гроші з казни. У 996 році князь Володимир видав Устав, згідно з яким духовенству й церковним структурам було доручено опікування та нагляд за лікарнями, лазнями, притулками для одиноких тощо, установлено «десятину» для благодійних закладів. Під час його правління засновано училище для навчання вбогих людей, богадільню, будинок для паломників, запроваджено народні свята, під час яких виявлялася турбота про убогих, сиріт, мандрівників, котрим роздавалася милостиня.

Щонайбільшого розквіту благодійності Україна досягла в XVI–XVII ст., коли поширилися православні братства, у яких більшість обов'язків виконувалася на

добровільних засадах, через громади й общини як «народні осередки милосердя», а також монастирі, які, крім релігійної та просвітницької діяльності, надавали притулок і допомагали старцям, осиротілим, потерпілим від лиха, вдовам, хворим. У відкритих православними братствами школах молодь виховували у дусі людинолюбства, побожності, милосердя, поваги до історії й культури свого народу.

Як окремих феномен вияву благодійності (XVII–XVIII ст.) стало меценатство видатних людей України: гетьмана Петра Сагайдачного, Івана Виговського, Івана Мазепи, Кирила Розумовського та ін., котрі сприяли поширенню освіти та просвітництва, створюючи нові навчальні заклади (Києво-Могилянська академія) й християнські культурні центри (Миколаївський собор, будинок Лаврської друкарні, кам'яний мур навколо Києво-Печерської лаври) [21].

Традиції милосердя, безкорисливої допомоги нужденним поширилися і вкоренилися в нашій культурі. Треба відмітити, що добровільна праця на користь ближнього, що потребував допомоги, протягом довгого часу нашої історії була явищем природним, таким, що не потребувало спеціальної аргументації.

Суспільний догляд за сиротами, милостиня убогим, «помочі» в російських та толоки в українських селах, пов'язані з допомогою в будівництві, польових роботах, тощо, – протягом сторіч це було звичайне явище в культурі православних народів.

Традиція волонтерства не переривалась і в радянські часи. Простежуються різні форми добродійної благодійної роботи в Україні та Росії у XX столітті, за часів функціонування СРСР. Наприклад, поширеними були різні форми шефської роботи: шефство старших школярів над молодшими; студентів і робітників над молодшими школярами; молоді над педагогічно занедбаними дітьми; членів профспілки над «важкими» сім'ями. Також мали місце такі види допомоги як відвідування хворих; надання допомоги відстаючим школярам і студентам; наставництво досвідчених робітників над молодими робітниками. Діяли добровільні загони: оперативні комсомольські загони; Добровільна народна дружина; тимурівські загони та ін. Слід звернути увагу на думку Н.Д. Янца про те, що волонтерство радянських часів – не комуністична пропаганда, а виважена гуманістична діяльність, притаманна менталітету нашого народу [21].

В деяких дослідженнях мотивації сучасних волонтерів показано, що саме найвищі духовні цінності є рушійною силою волонтерства, і саме ці цінності формують людину як адекватного члена соціуму. Так, аналізуючи результати дослідження мотивації волонтерів серед молоді, Т.Г. Кисельова зазначає: «Нас здивувала та обставина, що в цілій низці відповідей достатньо молодих людей були мотиви, що стосувалися виконання суспільного боргу, усвідомлення релігійного, етичного, морального боргу, що свідчить про високий особистісний розвиток волонтерів» [8, с. 47]. Такими найвищими потребами та мотивами до волонтерства за свідченням багатьох авторів виступають: потреба до самовираження особистості, реалізація особистісного потенціалу, реалізація своїх здібностей, здійснення людського призначення, усвідомлення внутрішнього потенціалу, виявлення особистої місії, обрання життєвого шляху, потреба в усвідомленні власної індивідуальності, тощо.

В багатьох дослідженнях, присвячених психологічним детермінантам та ефектам волонтерської діяльності показано що волонтерство сприяє формуванню психологічно і духовно здорової особистості. Дані, що свідчать про це, знаходимо в роботах таких українських авторів як Е.М. Балашов, З.П. Бондаренко, Н.А. Вайнілович, Р.Х. Вайнола, А.Й. Капська, Т.Л. Лях, О.А. Трубнікова та деякі інших; російських: О.С. Азарова, Л. О. Кудринська, О.О. Маркулес, Л.Є. Никітіна, Ю.В. Паршина, Н. А. Потапова, Л.Є. Сикорська, Є.В. Суботинський, О.В. Суворов, І.В. Федосова, О.О. Шекова, Ю.В. Шепетун, М.С. Яницький. Дані психологічні дослідження свідчать, що для особистості волонтера характерна альтруїстична спрямованість, що відповідає ідеалу духовно здорової особистості. Діяльність волонтерів регламентується вищими ціннісними установками та принципами. При цьому провідні позиції в ціннісній ієрархії волонтерів займають впевненість в собі, духовна свобода, розвиток та самовдосконалення, життєрадісність, широта знань та поглядів. При цьому цінності матеріальної забезпеченості та суспільного визнання часто

заперечуються. Результати досліджень підтверджують, що проголошені альтруїстичні цінності волонтерів виявляються ексцентрованими цінностями власного розвитку, і діяльність на благо інших людей є необхідною умовою та засобом самоповаги та самореалізації. Отже, діяльність волонтерів спрямована одночасно на розвиток та вдосконалення як інших людей, так і самих волонтерів [20].

О.А. Трубнікова [16] та інші автори показали, що для особистості волонтера характерне формування таких якостей: любов до людей, здатність до самопожертви, почуття громадянського боргу, безкорисливість, доброта, милосердя, відповідальність, порядність, толерантність і терпимість, чесність, повага, відвертість, щирість, небайдуже відношення до проблем іншої людини, чуйність, емпатія, співчуття. Такі особистісні характеристики вочевидь свідчать про високий рівень морального і духовного розвитку волонтерів.

Висновки

1. Секуляризація веде до негативних змін в суспільстві, зокрема порушення культурних, моральних та духовних традицій. Це в свою чергу руйнує традиційні інститути виховання та формування духовних цінностей і ціннісних орієнтацій особистості.
2. Аналіз ряду аксіологічних досліджень доводить, що саме духовні цінності як вищі цінності людини, виявляються визначальними для розвитку особистості і суспільства.
3. Волонтерство як ефективний чинник формування духовно здорової особистості має глибокі основи в православній культурно-духовній традиції слов'янських народів, і зокрема, українського.
4. Діяльність волонтерів регламентується вищими ціннісними установками та принципами. Важливими психологічними ефектами волонтерства є розвиток таких особистісних характеристик як любов до людей, безкорисливість, милосердя, відповідальність, порядність, терпимість, чесність, емпатія, співчуття тощо. Залучення до волонтерської діяльності сприяє формуванню альтруїстично спрямованої, духовно здорової особистості.

Література

1. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С.Ф. Анисимов. – М.: Прогресс, 1988. – С. 31.
2. Белов В.Н. Проблема социализации молодежи в отечественной духовной традиции / В.Н. Белов. // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. – 2012. – № 27. – С. 66-69.
3. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості / І. Д. Бех // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / О. В. Сухомлинська (ред.) ; АПН України, Центр інформації та документації Ради Європи в Україні. – К., 1997. – С. 8–11.
4. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301с. – С. 56 – 59.
5. Бреская О.Ю. Православная церковь в процессе социализации личности в период трансформации: на материалах Республики Беларусь: дис... канд. социол. наук: 22.00.06 / Ольга Юрьевна Бреская. – Москва, 2004. – 188 с.
6. Головач Н.М. Ціннісні орієнтації сучасної людини: сутність, трансформація / Н.М. Головач // Культура і сучасність. - № 2. – 2009. – С. 7-12.
7. Горкуша О.В. Проблеми функціональності релігії в сучасній Україні / О.В. Горкуша // Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи: зб. матеріалів наук.-практ. конф. — К., 2007. — 309 с.
8. Киселева Т.Г. Исследование доминирующей мотивации к участию в добровольческой деятельности / Т.Г. Киселева // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – №2. – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 44-48.
9. Климишин О.І. Християнсько-психологічні основи духовного розвитку особистості. – Автореферат дис... докт. псих. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Ольга Іванівна Климишин. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2013. – 43 с.
10. Легун О. М. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості / О. М. Легун // Зб. наук. пр. інст -ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. Проблеми загальної та педагогічної психології / За ред. С. Д. Максименка. – К. : НАПНУ, 2010. Т. XII, част. 4. – С. 241–247.

11. Лелик А.В. Молодость не равнодушна / А.В. Лелик. – Свято-Сергиевская Православная Богословская Академия, 2012. – 96 с.
12. Лелик А.В. Мы призваны на добрые дела / А.В. Лелик. – Киев: Изд. АДЕФ, 2013. – 192 с.
13. Лях Т.Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка / Тетяна Леонідівна Лях. – Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009.
14. Матвієнко О.М. Механізми духовного розвитку особистості. /О.М. Матвієнко //Духовність особистості: методологія, теорія і практика : Збірник наукових праць. / Гол. Редактор : Г.П.Шевченко. – Вип.3 (50)- Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012.- С. 116-125
15. Сикорская Л.Е. Социализация молодежи в процессе добровольческой деятельности / Л.Е. Сикорская // Знание. Понимание. Умение. 2009. № 4. С. 138–145.
16. Трубнікова О.А. Структура соціально-психологічної готовності до волонтерства / О.А. Трубнікова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Т. 7, вип. 19. – 2009. – С. 241-248.
17. Торосян Д.Р. Роль религиозного фактора, традиционных, духовно-нравственных ценностей в социализации российской молодежи в условиях глобализации: автореф. дис.... канд. социол. наук: 22.00.01 / Д.Р. Торосян. – Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – Москва, 2010. – 31 с.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / В. Франкл; пер. с англ. и нем. Д.А. Леонтьева, М.П. Папуша, Е.В. Эйдмана. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
19. Шуякова Е.Н. Трансформация понятия добровольчества: от ценности к институту / Е. Шуякова// Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании '2011». – Выпуск 4. Том 32. – Одесса: Черноморье, 2011.–ЦИТ: 411-0094. – с. 63
20. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. Текст / М.С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.
21. Янц Н.Д. Основи діяльності волонтерів : Курс лекцій / Н.Д. Янц. – «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», ф-т педагогіки і психології, кафедра загальної і соціальної педагогіки. – Переяслав-Хмельницький – 2009. – 119 с.

Стаття посвящена волонтерской деятельности как одному из путей формирования духовных ценностей и ценностных ориентаций личности. Показано, что секуляризация ведет к негативным изменениям в обществе, нарушению моральных и духовных традиций. Это, в свою очередь, разрушает традиционные институты воспитания духовных ценностей. Анализ ряда исследований показывает, что именно духовные ценности являются определяющими для развития личности и общества. Волонтерство имеет глубокие корни в православной культурно-духовной традиции славянских народов. Деятельность волонтеров регламентируется высшими ценностными установками и принципами. Важными психологическими эффектами волонтерства являются развитие таких личностных характеристик как любовь к людям, милосердие, ответственность, порядочность, толерантность, эмпатия и т.п. Участие в волонтерской деятельности способствует формированию альтруистически направленной, духовно здоровой личности.

Article is dedicated to volunteering as one of the ways of formation spiritual and value forming guidelines of the personality. It is shown that secularization leads to negative changes in society, violation of moral and spiritual traditions. This, in turn, erodes the traditional institutions of spiritual values breeding. Analysis of a number of studies shows that spiritual values are crucial for the development of the individual and society. Volunteering has deep roots in the Orthodox cultural and spiritual traditions of the Slavs. Volunteer activity is regulated by the highest values and principles. Important psychological effects of volunteering are the development of such

personal characteristics as a love to people, compassion, responsibility, honesty, tolerance, empathy, etc. Participation in volunteer activities contributes to the formation of altruistic directed spiritually healthy personality.

Ю.В. Романова (м. Київ)

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦІННІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження. Аналіз наукової літератури з проблеми професійного мислення психологів дозволяє визнати, що попри наявну значну зацікавленість з боку вчених даною проблематикою, фактично поза увагою залишається особистісна обумовленість професійного мислення, його ціннісна складова, яка, на наш погляд, недостатньо представлена в сучасних дослідженнях. Мисленнєва діяльність фахівця з психології у науковій літературі досліджувалась переважно як інтелектуальна діяльність М.В. Бадаловою, М.С. Іоновою, М.О. Холодною та іншими. Її ціннісна ж складова виявилася немов би винесеною за межі професійного мислення психолога і переважно розглядалася незалежно від нього, зокрема, як утворення, що виступає обов'язковим чинником функціонування фахівця. Цінності та ціннісні орієнтації ґрунтовно досліджуються як елементи структури особистості фахівця в процесі його професійного становлення О.Ф. Бондаренко, З.С. Карпенко, Д.О. Леонтєвим, В.М. Мицько, М.С. Пряжніковим, Н.В. Чепелєвою, М.С. Яницьким та ін. Між тим, саме ціннісна складова багато у чому зумовлює уміння фахівця – психолога працювати із власним внутрішнім світом, що у західній психології отримало назву «метанавички» чи «уміння духу» [1, 30].

Метою статті є дослідження ціле-мотиваційного компонента професійного мислення майбутніх психологів, аналіз його динаміки за результатами емпіричного дослідження після запровадження спеціальної розвивальної програми.

Виклад основного матеріалу. Професійне мислення психологів як інтегративне утворення, зумовлене специфікою їх професійної діяльності та включає у себе три компоненти – функціонально-операційний, змістовний та ціле-мотиваційний, кожний відповідно складається з окремих елементів, які у сукупності розуміються як ознаки, що відображають його сутність. Наша увага націлена на вивчення саме ціле-мотиваційного компонента, який найповніше акумулює у собі ціннісну сферу майбутнього фахівця. Автором було проведено емпіричне дослідження професійного мислення студентів психологів. У ньому прийняло участь 247 студентів 1, 4 та 5 курсів відділень психології НПУ імені Драгоманова. На завершальному етапі експеримента було залучено 42 студенти першого курсу Інститута соціології, психології та соціальних комунікацій НПУ імені Драгоманова, які були розподілені на контрольну та експериментальну групи по 21 людині відповідно.

Спираючись на теоретичний аналіз проблеми ціннісної обумовленості професійного мислення психолога, а також на результати констатувального експерименту, автором була створена спеціальна навчальна програма розвитку професійного мислення студентів-психологів шляхом цілеспрямованого впливу на систему їх цінностей та ціннісних орієнтацій, націлена передусім на вироблення практичних навичок та вмінь, важливих для здійснення подальшої професійної діяльності психолога.

Знання, здобуті під час практичного втілення даної програми, допоможуть молодому спеціалісту-психологу вирішувати такі складні завдання, як сприяння особистісному та професійному самовизначенню, творчому зростанню, формуванню професійної самосвідомості та професійного мислення, досягнення вершин професійної майстерності. Дана навчальна програма спрямована на розвиток розвинутого психологічного мислення, яке допомагає студенту-психологу виховувати у собі почуття толерантності, поваги до думки